

Szilárdi Réka – Sárközy Csongor:

Ezotéria, New Age, alternatív spiritualitás¹

Vallástudományi áttekintés

Ezotéria, a Vízöntő kora, immateriális erők, energiák, szellemi lények, asztrológia, feng-shui, kártayajóslás, spirituális gyógyítás, reiki, jóga... Hosszan lehetne folytatni a felsorolást, az ilyen jellegű vallási vagy vallásközelbeli tartalmak ma már nagy számban megtalálhatók a könyvesboltok polcain, a népszerű magazinok rovataiban, internetes oldalakon és televíziós műsorokban; az átlagosnál jobban érdeklődőket pedig szakboltok, tanfolyamok, táborok, vásárok, fesztiválok és tematikus programok tömege várja.

A fenti jelenségek színes kavalkádjára a köznapi diskurzus általában az *ezotéria*, *New Age*, *okkultizmus*, *alternatív*- vagy új spiritualitás kifejezéseket alkalmazza. Ezek a terminusok az alkalmazott vallástudomány fogalomtárában is ismeretesek, az elmúlt évtizedekben ugyanis a tradicionális vallásos viselkedés alternatívájaként feltűnő spiritualitás is a kutatások fókuszába került. Ugyanakkor a fogalmak közti eligazodásban fokozza a bizonytalanságot, hogy nemcsak a hétköznapi szóhasználatban, hanem a szakirodalomban is több esetben összemosódnak az említett kifejezések, a különböző szerzők közt nem alakult ki teljes konszenzus az említett gondolatkörök definícióit illetően. Úgy tűnik, hogy a legsikeresebbnek azok a megfogalmazások tekinthetők, amelyek nem feltétlenül a definitív-szubsztantív meghatározását kívánják megadni a megadott jelenségeknek, hanem fenomenológiai sajátosságokkal írják körül, illetve tipologizálják az adott megnyilvánulási formákat.

Az első összefoglaló munka az 1992-ben megjelent *New Age* antológia² volt, és mint látni fogjuk, az egyes fogalmak jelentéshalmazait a szakirodalom azóta is igyekszik pontosítani. Az alábbi bevezető tanulmány is ezt a célt szolgálja elsősorban az egyes fogalmak elkülönítésének módszertanán keresztül. Ezt követően a *New Age* Kelet-Európában

1 A publikációt az Európai Unió és a Magyar Állam támogatta, az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 sz. projekt keretében

2 James R. Lewis and J. Gordon Melton, *Perspectives on the New Age* (State University of New York Press, 1992).

Spiritualitás és New Age

Elsősorban meg kell különböztetnünk egymástól a New Age, az alternatív spiritualitás, az új vallási mozgalmak, és a nyugati ezotéria fogalmait, a megjelölt kifejezések mögött álló tartalmak ugyanis egyrészt nem egyetlen vallási tradíciót fednek le, másrészt olyan jellegű ernyőfogalmak, amelyeknek egyes elemei egymással viszonyban állhatnak.

A spiritualitás fogalom maga is egyre gyakrabban használt kifejezéssé válik, és így az értelme egyszerre homályosodik el és válik túldeterminálttá. *Jeremy Carrette* és *Richard King* idézik fel a kifejezés eredeti történeti jelentéseit.³ Elsőként a fogalom a korai biblikus használatában az élet morális értelmezésére, a testiség fegyelmzésére vonatkozó fogalom; később a korai keresztény hellenizmus metafizikai dualizmusában a 'szellemi' az 'anyagi' ellenpárjaként jelenítődik meg. Harmad-sorban, az ekkleziológiai nyelvhasználatban elkülönülődnek a 'spirituális ügyek' a 'mulandó ügyektől' tulajdonjogi és igazságszolgáltatási értelemben, végül a reformációt követően, a kifejezéssel a lélek belső életét igyekeztek leírni, szemben az egyházi autoritással, így lehetővé téve 'minden hívő papságának' elvét.

A szerzők szerint a 'spiritualitás' szó mai használata és a vele járó, 'a vallás privatizációja' kifejezés a romantika korából származik. Olyan teológusok, mint *Friedrich Schleiermacher* a vallásos érzület fontosságát hangsúlyozták, a belső tudatosságot, szemben az egyházi tekintélybe vetett vak hittel.

„*A vallásosság hagyományos fajtái, különösen a kereszténység, utat engednek a holisztikus spiritualitásnak, amit olykor még most is New Age-nek neveznek*” – ennek az állításnak a bizonyításáról szól *Paul Heelas* és *Linda Woodhead* híres kutatása (2005, 5.), amelyben egy kis angol városka, Kendal lakói között végzett újszerű vizsgálattal igyekeztek a spirituális forradalom nyomára bukkanni. Véleményük szerint ez a folyamat, ha nem is ment végbe az Egyesült Államok vagy Nagy-Britannia legtöbb vallási intézményében, kulturálisan nagyon is jelentős, az egyének viszonyulása ugyanis kétségkívül eltolódott egyfajta szubjektívizálódás felé, és az ezt támogató spirituális jelenségek megerősödtek a tradicionális vallások rovására. Ebben a szubjektívizálódásban az egyén magában próbál válaszokat találni a felmerülő kérdésekre, igyekszik ellenőrzése alá vonni testi és lelki higiéniáját, elfordulva a kívülről érkező, meghatározni kívánó és alkalmazkodást elváró vallásgyakorlástól.

Az vallási szubjektívizálódás jellemzője az a fajta egyéni útkeresés, amelyik a vallási piacról bátran válogat saját ízlésének megfelelően akár több, egymás mellett megférő eszmerendszer közül; a saját világnépe és meggyőződés pedig ennek megfelelően folyamatosan változik, alakul – ezt hívják olykor bricolage- vagy bar-kács-vallásosságnak (*Saroglou, 2006*).

3 *Jeremy Carrette and Richard King, Selling spirituality : the silent takeover of religion* (London ;;New York: Routledge, 2005), 32.

A New Age gyökereit illetően többféle elképzelést találunk: van, aki *William Blake*-ig vezeti vissza, bizonyos vélemények az 1960-as évek hippy ellenkultúrájából eredeztetik, mások szerint később kezdődött, újfent mások szerint már véget is ért. Újabb definíciós probléma annak meghatározása, hogy vajon mi lehet mindaz, ami közös ezekben a jelenségekben, illetve amennyiben nincs ilyen, akkor mi köti össze őket (Kemp-Lewis, 2007)? *Paul Heelas* szerint a New Age közös nevezőre hozhatatlan, eklektikus, gyakran ellentmondó eszmék és tanítások egyvelege, amely egyszerre tartalmazza nyugati alternatív tradíciók és keleti vallási hagyományok egyes gondolatköreit (Heelas, 1996).

Steven Sutcliffe szerint a kifejezés olyan külső konstrukció, amellyel egyébként összetevőik alapján nem összekapcsolható ideákat lehet átfogni, „*a tartalom tehát nem megjósolható, a tárgy nem rögzített*” (Sutcliffe, 2003, 29.) A neves teoretikus arra is utal, hogy a 'New Age' sem etic, sem emic terminológiaként nem használható. Étikus értelemben csupán egy konstrukció, émikus megközelítésben viszont a jelenségek résztvevői ritkán használják önleírásuként, és az egységes 'New Age mozgalom' koncepciója nem is létezett soha.

A 'New Age' és 'spiritualitás' kifejezések védelmére szolgáljon (idézéssel vagy anélkül), hogy a vallástudomány sikerrel használ etic konstrukciókat, ilyen például maga a hinduizmus koncepciója is. A spiritualitás kifejezést használó nyilvánvalóan arra utal, hogy a tapasztalati világon túl van valami (vagy 'Valaki'), és ebben nemcsak egyszerűen hinni lehet, hanem meg is lehet tapasztalni, közvetítő csatorna (*channelling* – médium) segítségével, vagy személyesen. A spiritualitás jellemző módon rítusokban nyilvánul meg, legyen az ima, meditáció, kártyavetés vagy bármi egyéb, ugyanakkor segít az egyén életének értelmét megtalálni: életvezetési tanácsokat ad, illetve eligazít az olyan jellegű határkérdések tekintetében, mint az élet értelme, és a halál utáni létezés kérdése.

Ez mind áll a New Age-re is, érvel *George D. Chrystides*, így a kifejezés szinonimáiként csak szerencsétlenebb megoldásokat tudnánk találni, úgy mint 'alternatív spiritualitás' vagy 'alternatív vallásosság' – ami, valójában csak a kereszténységhez képest alternatív, így eleve hibás a szókapcsolat (Kemp-Lewis, 2007, 15.).

Vallásszociológiai modelleket keresve, *Colin Campbell* vezette be a 'kultikus millió' kifejezést, azaz a „*nem ortodox és deviáns hit-rendszerek összességét*”, amely egyfajta kulturális undergroundhoz hasonlíthatóan jelenik meg. Paraméterei közé tartozik az első kézből való spirituális (közkeletűen 'misztikus') élmény, a megállapodott vallások elutasítása, a dogma hiánya, a keresés igénye, és mindezen eszmék összekapcsolása nem vallásos elemekkel (Campbell, 1972, 119). *Marilyn Ferguson* egy másik szociológiai kifejezést alkalmazott, a *Gerlach* és *Hine* által kidolgozott SPIN-t (*Segmented Polycentric Integrated Network* – azaz szegmentált többközpontú integrált hálózat), ebben az esetben a plurális érdeklődési kör (vallás, gyógyítás, oktatás) okozza a szegmentáltságot; olyannyira, hogy a New Age-et egyenesen a SPIN-ek SPIN-jeként definiálta (Ferguson, 1980).

Ennek az elképzelésnek a továbbgondolása az a hálózati modellálás is, amelyben ezeknek az egymástól gyakran meglehetősen távol álló vallási elemeknek az összekapcsolódását informatikai rendszerek mintájára képzelik el, azaz különböző csomópontok, elosztók és átjárók integrálják és terjesztik e tartalmakat (Corrywright, 2004).

Fontos ugyanakkor elkülöníteni a New Age koncepcióját más jelenségektől is – így például biztosan kijelenthető, hogy nem új vallási mozgalom, és nem is azok gyűjteménye,⁴ az összemosódás oka elsődlegesen az, hogy két ernyőfogalomról van szó, de ez csak a terület tudományos vizsgálatának rövid múltja miatt van így.

Nyugati ezotéria, okkultizmus és New Age

A köznyelvben a New Age és a nyugati ezotéria fogalma jellemzően egyenértékűként jelenik meg, a két jelenség összefonódása pedig számottevőnek tűnhet. Azonban, miként azt a történeti háttér is bizonyítja, hogy a New Age nem egyszerűen folytatása vagy egy másik változata a nyugati ezoterikus hagyományoknak, utóbbiak ugyanis a felvilágosodás és az ipari forradalmak korában olyan jelentős változáson estek át, hogy igen komoly episztemológiai törés alakult ki a 18. század előtti ezoterikus hagyományok és a 20. századi reinterpetációjuk között (Hanegraff, 1996).

Ezzel a kérdéssel, valamint a nyugati ezotéria önálló, akadémiai vizsgálatával az 1990-es évektől kezdődően foglalkozik a vallástudomány. Antoine Faivre (1994, 1995) a téma egyik legjelentősebb kutatója a fogalmat nem önálló szellemi irányzatként, hanem a történelemben különböző kulturális példákon keresztül megnyilatkozó összefoglaló gondolati rendszerként definiálja. Munkájában négy fő-, és kettő kiegészítő kritériumot határoz meg ahhoz, hogy egy irányzatot ezoterikusnak minősíthessünk. Ezek a következők: a világegyetem elemei közötti összefüggés feltételezése, a természet élő létezőként való elfogadása, a meditációs technikák használata, az átváltoztatás tapasztalata (vö.: alkímia), továbbá a szinkretista tendencia és a beavatás gyakorlata.

Több definíciós kísérletet áttekintve *Kocku von Stuckrad* (2005) ezoterikusként a magasabb rendű tudást feltételező és azok elérését lehetővé tevő tanításokat nevezi meg. Ennek háttérben az a gondolat áll, hogy az ezoterikus szemlélet a rejtetten megbúvó valóságot az univerzum láthatatlan spirituális struktúrájaként írja le, amelyet az elképzelés szerint a kozmikus energia tartja életben, az ezoterikus személy pedig felismeri a valóságot a fizikai érzékelésen túl.

Ismeretes, hogy a nyugati gondolkodásban a kereszténység terjedésével az ezoterikus tanok üldözötté váltak, és az eszmeáramlat csak a felvilágosodás után kapott ismét nyilvánosan is erőre, elsőként a rózsakeresztes mozgalom popularitásában,

⁴ ahogyan azt Heelas, *The New Age movement : the celebration of the self and the sacralization of modernity* című, korábban már hivatkozott munkájában olvashatjuk

majd a szabadkőműves társaságokban a 18. században, végül a teozófiai eszmerendszerben a 20. században.

Kétségtelen, hogy a New Age ma is tapasztalható eklektikus eszméinek egyik meghatározó előfutára a 19.-20. század fordulóján a *Teozófiai társaság* volt, amelynek alapítója, *Helena P. Blavatsky* spiritiszta és egyéb okkult tanokat kapcsolt össze hindu tanításokkal. A Társaság egyrészt a századfordulóra Európában és az Egyesült Államokban is meghatározó része lett a városi kultúrának, másrészt mindezen túlmutat az a hatás, amelyet a 20. század meghatározó okkult, spirituális és New Age mozgalmaira tett: *Rudolf Steiner*, *Annie Besant*, *Alice Bailey*, *Jiddu Krishnamurti* vagy *Dion Fortune* mindannyian teozófusok voltak egykor (Melton, 1996).

Ha valamilyen módon megpróbáljuk átlátni a New Age tanok rengetegét, hasznát vehetjük *Hanegraaff* (1996) sémájának, aki az alapvető jellemzők alapján néhány nagy csoportot állított fel. Az egyik a *channelling* (1), azaz a hit abban, hogy egyes emberek, bizonyos körülmények között, képesek magasabb rendű információ csatornájává válni, mintegy médiumként közvetítve egyébként elérhetetlen entitások üzenetét. Egy másik csoport a gyógyítást és a szellemi fejlődést (2) tűzi zászlajára, ide tartoznak a természetgyógyászati, alternatív orvosi és pszichológiai gyakorlatok garmadája. Ezzel gyakran rokon a holisztikus tudomány dicsérete (3), ami a spiritualitás és természettudomány szétvált útjait próbálja ismét egybeterelni. Egy újabb irányzat az újpogányság New Age-es értelmezése (4), a Wicca természetkultuszával és az Istennő matriarchális rendszerével – a neopogányság önmagában komplex rendszere a gyakorlatban jelentős átfedésben van a New Age-dzsel. Az utolsó kategória a szűk és tágabb értelmű New Age elméleti megközelítései lehetnek (5).

Hanegraff nyomatékosítja, hogy a New Age nem a nyugati ezotéria egyenes folytatása vagy letéteményese. Érvei között szerepel az, hogy egyrészt míg a gnosztikus iratok értelmezése igen népszerű New Age-es körökben, a követőknek mégis igen kevés tudomásuk van arról, hogy a milyen nagy szerepet töltött be a 18. századig a nyugati okkultizmus a gnózis megőrzésében. Másrészt miközben a mai New Age követők a racionalitást bírálják, eközben nem számolnak azzal, hogy a felvilágosodás 18. századi kialakulásában mekkora hatású a nyugati ezoterikus hagyomány. Áttekintve a nyugati ezoterikus gondolkodás történelmi és eszmetörténelmi változást, végül arra a következtetésre jut, hogy a New Age olyan népszerű kultúrakritikán alapuló mozgalom, amely egy alaposan szekularizált ezoterikán keresztül nyilvánul meg.

A New Age történetében három korszak különíthető el. A proto-New Age mozgalom az Egyesült Államokból ered, és szorosan kapcsolódik az 1950-es években kialakult komoly ufó-lázhoz, illetve a hozzá kapcsolódó millenarista elképzeléshez. Eszerint a repülő csészealjok megjelenése, valamint a földönkívüliek valójában a közelgő apokalipszisre kívánják figyelmeztetni az emberiséget, a tanításukat követőket pedig időben kimenekítik, hogy aztán visszatérhessenek a világvége után egy szebb, békés új világot létrehozni.

A hatvanas évektől néhány közösség áthelyezte a hangsúlyt világvégéről egy aktívabb attitűdre, és olyan életvitelt igyekeztek megvalósítani, mintha az új kor már itt lenne (*Hanegraaff* ezt nevezi a szűkebb értelemben vett New Age-nek). A nyolcvanas évektől aztán egyre szélesebb körökben kezdtek terjedni az alternatív eszmék, azáltal, hogy a gondoltakör bevonult a populáris kultúrába, egyben elindult a kommercializálódása is. Ezt a folyamatot nevezhetjük a szélesebb értelemben vett (avagy klasszikus) New Age-nek.

A mozgalom tulajdonképpen saját népszerűségének lett az áldozata – ahelyett, hogy alapvetően megváltoztatta volna a kritikával illetett fogyasztói társadalmat, ismét annak lett az egyik megnyilvánulása. Jóllehet eszméi és gyakorlatai nagy tömegeket értek el, ezáltal azonban asszimilálódott abba a rendszerbe, amelyet kigondolói leváltani akartak (Kemp-Lewis, 2007).

Kitekintés: A New Age Kelet- és Közép-Európában

A New Age és kapcsolódó jelenségei az 1980-as évek végén erejük teljében voltak, így a poszt-szocialista országokban is igen gyorsan kezdtek terjedni – akárcsak bármilyen más új vallási jelenség akkortájt. A vasfüggöny mögül kitekintő társadalmak élénk érdeklődéssel figyelték az új spirituális jelenségek megjelenését az utcán és a médiában egyaránt; abban viszont különbség mutatkozik, hogy a New Age jelenségek iránti lelkesedés vagy szkepszis megnyilvánulása a közbeszédben igen hamar szélesre elterjedt lett, a téma helyet kért és kapott a tévéműsorokban és magazinokban is. Az elmúlt két és fél évtizedben az érdeklődés hullámai nagyjából szinkronizálódtak Nyugat-Európával, ám a régió vallástudománya adós maradt a helyi új spirituális jelenségek átfogó, igényes vizsgálatával.

A témában *Dorota Hall* (2007) tette közzé széles körű kutatása eredményeit, amelyben a New Age lengyelországi jellegzetességeit vizsgálva jutott el a felismerésre, hogy a korábbiakban itt is ismertetett nyugat-európai definíciók nem teljesen alkalmazhatók a kortárs lengyel helyzetre. Egyrészt a történelmi okok miatt – bár a századfordulón még minden eljutott Nyugat-Európából, a szocializmus azonban nagy lemaradást okozott, a hatvanas évek ellenkulturális forradalma a vasfüggöny mögött elmaradt, így az abból következő New Age jelenségek is csak a kilencvenes években érkeztek meg igazán. Ironikus módon egy időben a piacgazdasággal, így kérdéses, hogy az új spiritualitások hívei képesek voltak-e egyszerre megbarátkozni a fogyasztói társadalommal és a poszt-materialista értékekkel.

A jelenségek valójában más evolúciós utat jártak végig, mint nyugaton: itt lassabb társadalmi változások mellett, több más értékrendszerrel versengtek és azokat gyakrabban olvasztották magukba. A New Age nyugaton jellemzően a kereszténységgel szemben definiálta önmagát, és a protestantizmus és a vallástalanság által száműzött mágikus realitást igyekezett pótolni, errefelé ennek a szembenállásnak Kelet-Európában kevesebb értelme volt a közismerten erős katolikus beállítottság

miatt. Általánosságban elmondható, hogy a katolikus és az ortodox keresztény egyházak erős jelenléte Kelet-Európában csökkenti a mágia hiánya miatti odafordulást a New Age felé; pontosabban, a hívek nem fordulnak el teljesen a kereszténységtől, így sajátos szinkretizálódási tendenciák jönnek létre.

Ehhez a szlovén *Barbara Potrata* (2004) annyit tesz hozzá, hogy 1989 után korántsem volt véletlen a New Age hirtelen, elsöprő sikere a poszt-szocialista országban – hiszen meglehetősen hasonló millenarista utópia, akár csak a szocializmus. A New Age dialógusban állt a kialakuló poszt-szocializmussal, értette és megerősítette annak társadalmi kontextusát, szembenállását a múlttal, ugyanakkor néhány alapvető értéket áthozott a szocializmusból. A követők egy jelentős része azon középkorúakból tevődött ki, akik a rendszerváltással hamar a társadalom peremére kerültek, és, hasonlóan más millenarista mozgalomhoz, önmaguk tökéletesítésén dolgoztak, miközben egyúttal mások segítségének is szentelték életüket. A kommunizmus ideáljához sokban hasonlít a New Age-é: a saját belső potenciálját felszabadító, sorsát és környezetét teljesen uraló, humánus, racionális, szociális egyének társadalmát jövendőli. Abban, hogy ez a társadalom miképp jön létre, ugyanakkor nagyon eltérő nézeteket vallanak, a marxista forradalommal szemben a New Age az evolúcióban és reformokban hisz.

Egy sajátos példa *Janez Drnovšek*, Szlovénia volt államelnökének esete, aki még hivatali ideje alatt, 2005-2008 között – súlyos betegségét megtudva elköltözött egy kis hegyi házikóba, vegetáriánus lett és ajurvédikus orvoslással foglalkozott; korábbi, sikeres és elismert politikai tevékenysége helyett inkább tudatosságról, pozitív gondolkodásról, belső szellemi békéről kezdett beszélni és írni. *Drnovšek* megdöbbentő gyorsasággal vált egy teljesen másik politikussá, aki nem csak nézeteit változtatta meg, tiszta és egyértelmű szociális és ökológiai üzeneteket küldve, hanem ennek szellemében is cselekedett (Črnič, 2008). Haláláig nagy népszerűség és szeretet övezte, ami jelzi a korábban elképzelhetlent – egy nyíltan New Age diskurzust folytató államelnököt most már általánosan elfogad a társadalom, a New Age eszméi polgárjogot nyertek.

A New Age jelenségkörének közelmúltbeli és összehangolt vizsgálatai jelenleg még hiányoznak a közép-kelet európai régió vallástudományi vizsgálataiban, jóllehet az egyes országok vallástudományi iskolái és műhelyei egyre számottevőbben foglalkoznak az alternatív vallásosság témájával. Ezekben a kutatásokban egyre fókuszáltabbá válik a fogalomhasználat, az egyes vallási tartalmak és áramlatok egyre pontosabb elkülönítése, valamint a nyugat-európa és angolszász szakirodalomhoz és elemzések eredményekkel való komparatív összevetés és a konklúziók megalkotása. Remélhetőleg a következő évtizedben

Bibliográfia

- Campbell, Colin. „The Cult, the Cultic Milieu and Secularisation.” In *A Sociological yearbook of religion in Britain 5*, 119-36. SCM Press., 1972.
- Carrette, Jeremy, and Richard King. *Selling spirituality : the silent takeover of religion*. London; New York: Routledge, 2005.
- Corrywright, Dominic. „Network Spirituality: The Schumacher-Resurgence-Kumar Nexus.” *Journal of Contemporary Religion* 19, no. 3 (October 2004): 311-327.
- Črnič, Aleš. „The Changing Concept of New Age: A Case Study of Spiritual Transformation of the Slovenian President.” *JASANAS*, no. forthcoming (2008).
- Faivre, Antoine. *Access to Western esotericism*. Albany: State University of New York Press, 1994.
- Faivre, Antoine, and Wouter J. Hanegraaff. *Western esotericism and the science of religion : selected papers presented at the 17th Congress of the International Association for the History of Religions, Mexico City, 1995*. Leuven, Belgium: Peeters, 1998.
- Ferguson, Marilyn. *The Aquarian conspiracy : personal and social transformation in the 1980s*. 1st ed. Los Angeles ;New York: J. P. Tarcher ;distributed by St. Martin's Press, 1980.
- Gallagher, Eugene V., and W. Michael Ashcraft. *Introduction to New and Alternative Religions in America [Five Volumes]*. Greenwood Press, 2006.
- Hall, Dorota. *New Age w Polsce : lokalny wymiar globalnego zjawiska*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2007.
- . „Peculiarity Of The New Age Movement In A Catholic Country: The Case Of Poland.” Vilnius, Lithuania, 2003. http://www.cesnur.org/2003/vil2003_doktor_1.htm.
- . „Researching new spiritualities in Central and Eastern Europe.” In *DRAFT*. Szeged, 2008.
- Hanegraaff, Wouter J. *New Age religion and Western culture : esotericism in the mirror of secular thought*. Albany, NY: State University of New York Press, 1998.
- . *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*. Brill Academic Publishers, 1996.
- . „New Age Spiritualities as Secular Religion: a Historian's Perspective.” *Social Compass* 46, no. 2 (June 1, 1999): 145-160.
- Heelas, Paul. *The New Age movement : the celebration of the self and the sacralization of modernity*. Oxford ; Cambridge, Mass., USA: Blackwell, 1996.
- Heelas, Paul, and Linda Woodhead. *The spiritual revolution why religion is giving way to spirituality*. Malden, MA [u.a.: Blackwell Pub, 2005.
- Kemp, Daren. *New Age – a guide*, 2004.
- . *The Christaquarians*, 2003.
- Kemp, Daren, and James R. Lewis, eds. *Handbook of New Age*. Brill, 2007.

- Kubiak, Anna E. „Perfect Religion in the Globalized Culture.” In *New Age*, edited by Michaela Moravčiková, 263-277. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2005.
- Lewis, James R., and J. Gordon Melton. *Perspectives on the New Age*. State University of New York Press, 1992.
- Melton, J. Gordon. *Encyclopedia of Occultism and Parapsychology*. 4th ed. Gale Group, 1996.
- Possamai, Adam. *In Search of New Age Spiritualities*, 2005.
- Potrata, Barbara. „New Age, socialism and other millenarianisms: affirming and struggling with (post)socialism.” *Religion, State and Society* 32, no. 4 (2004): 365.
- Sárközy, Csongor. „Sunny Life: a case study of a bricolage religious group.” Masaryk University, Brno, Czech Republic, 2008.
- Saroglou, Vassilis. „Religious Bricolage as a Psychological Reality: Limits, Structures and Dynamics.” *Social Compass* 53, no. 1 (March 1, 2006): 109-115.
- Stuckrad, Kocku von. „Western esotericism: Towards an integrative model of interpretation.” *Religion* 35 (2005): 78-97.
- Sutcliffe, Steven. *Children of the New Age*. Routledge, 2003.
- Sutcliffe, Steven, and Marion Bowman. *Beyond New Age*, 2000.
- Woodhead, Linda. *Religions in the Modern World: Traditions and Transformations*. 1st ed. Routledge, 2001.
- York, Michael. *Historical Dictionary of New Age Movements*. The Scarecrow Press, Inc., 2003.
- . *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-Pagan Movements*. Lanham: Rowman and Littlefield, 1995.
- Zinser, Hartmut. *Der Markt Der Religionen*. München: Fink, 1997.
- . *Esoterik: Eine Einführung*. 1st ed. Fink (Wilhelm), 2009.
- Zinser, Ingolf Christiansen – Rainer Fromm – Hartmut. *Brennpunkt Esoterik*. Hamburg: Behörde für Inneres – Landesjugendbehörde, 2006.

Vallásdömping

**Ezoterika, spiritualitás és New Age
az alkalmazott valláskutatás perspektívájából**

**Szerkesztette:
Szilárdi Réka**

**Sorozatszerkesztő:
Máté-Tóth András**

Vallásdömping

**Ezoterika, spiritualitás és New Age
az alkalmazott valláskutatás
perspektívájából**

**Szerkesztette:
Szilárdi Réka**

**Sorozatszerkesztő:
Máté-Tóth András**



EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA UNKP-17 KÓDSZÁMÚ
ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL
KÉSZÜLT

Vallás a társadalomban sorozat

Sorozatszerkesztő:

Dr. Dr. Máté-Tóth András

6. kötet

Szilárdi Réka és Barcsa Krisztina (szerk.):

A fikciótól a kultuszokig. Tanulmányok az alkalmazott valláskutatás területéről.

ISBN 978-963-306-590-7

ISSN 1788-9162

Kiadja a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszéke, Szeged (2017)

Tartalom

Előszó. 7

I. Elméletek és módszerek

Szilárdi Réka – Sárközy Csongor: Ezotéria, New Age, alternatív spiritualitás. . . 11

Feleky Gábor Attila: A New Age tanulmányozásának módszertani és teoretikus jellemzői 21

II. Kapcsolódások

Molnár Mariann: Ezotéria és kereszténység – Empirikus kutatás. 57

Sárközy Csongor: New Age és a fiatalok – divat vagy deviancia? 81

Paizs Melinda Adrienn: Vallás, ideológia, életszemlélet vagy szubkultúra?
– Raszták Magyarországon 103

III. Fesztiválkutatások

Heidl Sára: Vallási dimenziók az Everness Fesztivál résztvevőinek körében. . . 133

Szilárdi Réka - Heidl Sára: Fesztiválvallás 2.0 157

Researching

Religion

7.

Religion

VALLÁSDÖMPING

Szilárdi Réka

Vallás

a társadalomban

in Society

Szilárdi Réka

VALLÁSDÖMPING

Ezoterika, spiritualitás és New Age
az alkalmazott valláskutatás
perspektívájából